

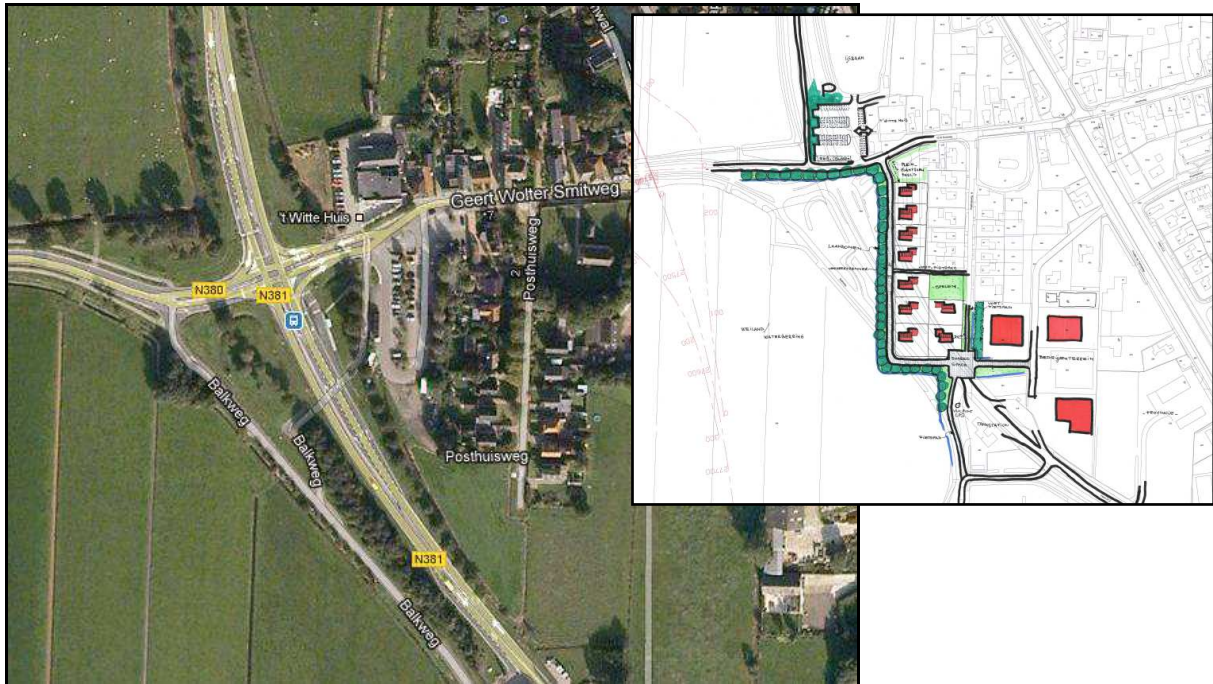
Quickscan archeologie plangebied Donkerbroek-West (gemeente Ooststellingwerf)

Auteur: A. Mennens-van Zeist, Steunpunt Monumentenzorg Fryslân
Datum: 14 maart 2013

Inleiding

Ten behoeve van het bestemmingsplan Donkerbroek-West heeft het Steunpunt Monumentenzorg Fryslân een archeologische quickscan uitgevoerd. Een quickscan heeft de vorm van een beknopt bureauonderzoek. Het doel van deze quickscan is om in een vroeg stadium te bepalen of binnen het plangebied archeologische waarden aanwezig of te verwachten zijn. Een quickscan heeft niet de status van een volledig archeologisch onderzoek zoals omschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), maar wordt uitgevoerd om te bepalen óf archeologisch vooronderzoek moet plaatsvinden en, zo ja, in welke vorm.

Het bestemmingsplan 'Donkerbroek-West' (zie afbeelding 1: binnen rood ovaal) moet de bouw van een aantal woningen ter plaatse en ten oosten van de huidige N381 en de aanleg van een parkeerplaats ten oosten van 't Witte Huis mogelijk gaan maken.

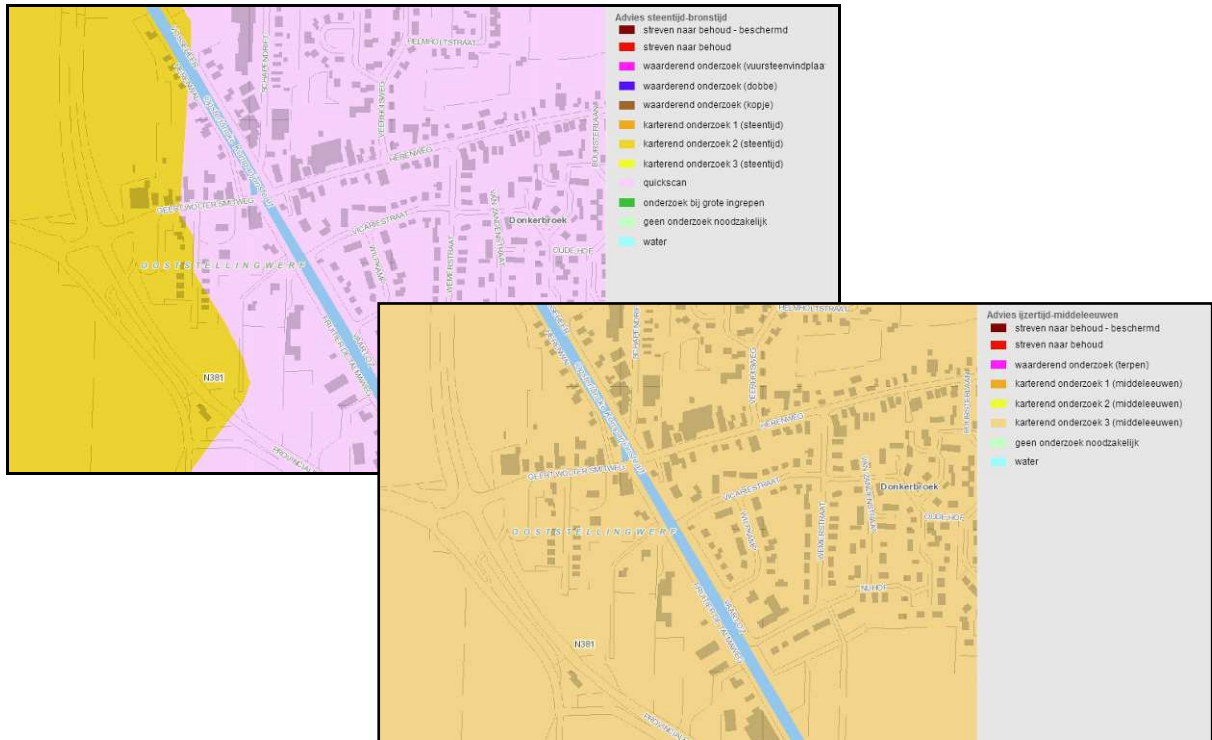
Afbeelding 1: Het gebied van Donkerbroek-West op een luchtfoto (bron: Google Earth). Inzet: schets van het plangebied Donkerbroek-West.

Het plangebied ligt aan de westkant van Donkerbroek. Delen van het plangebied zijn nu in gebruik als de provinciale weg N381 (inclusief berm en sloten), grasland, infrastructuur, boomsingels en een parkeerplaats. In het kader van de nieuwbouw en de aanleg van nieuwe infrastructuur, nutsvoorzieningen en de parkeerplaats zal de bodem worden verstoord. Maar ook de werkzaamheden in het kader van de ontmanteling van de huidige N381 ten westen van Donkerbroek kunnen leiden tot bodemverstoringen.

Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE) en Cultuurhistorische Kaart (CHK2)

Wetgeving op het gebied van de zorg voor het erfgoed schrijft voor dat binnen de plan- en besluitvorming bij ruimtelijke plannen rekening dient te worden gehouden met archeologische en cultuurhistorische waarden (Monumentenwet 1988, artikel 38a en Besluit op de ruimtelijke ordening artikel 3.1.6, lid 4, sub a). De gemeente Ooststellingwerf heeft op dit moment nog geen eigen archeologiebeleid (nota en beleidskaart), maar maakt gebruik van de FAMKE van de provincie Fryslân (zie afbeelding 2). Volgens de advieskaart steentijd-bronstijd van de FAMKE dient in het plangebied een karterend onderzoek 2 plaats te vinden bij ingrepen groter dan 2500 m². Volgens de advieskaart ijzertijd-middeleeuwen is in het plangebied karterend onderzoek 3 nodig bij ingrepen groter dan 5000 m².

Volgens de Cultuurhistorische Kaart (CHK2) van de provincie Fryslân liep in de eerste helft van de 20ste eeuw (vanaf 1911 tot circa 1947) de trambaan Oosterwolde-Gorredijk door en langs het plangebied (zie afbeelding 3). Grenzend aan het plangebied ligt volgens de CHK2 een wederopbouwwijk uit 1950-1960 (afbeelding 3, bij zwarte pijl).

Afbeelding 2: Uitsneden uit de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra: linksboven de advieskaart steentijd-bronstijd en rechtsonder de advieskaart ijertijd-middeleeuwen.

Afbeelding 3: Uitsnede uit de Cultuurhistorische kaart (CHK2) van de provincie Fryslân. Op de foto's: tram en rails bij Donkerbroek (bron: Tresoor).

Archeologisch waardevolle terreinen, waarnemingen en vondstmeldingen

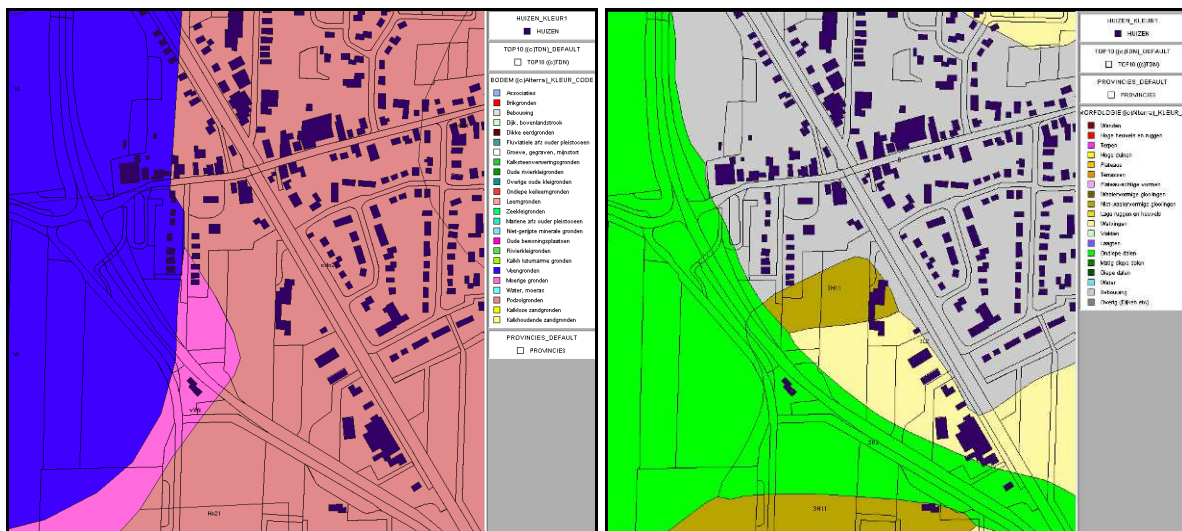
Volgens de archeologische database ARCHIS van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) liggen binnen het plangebied geen geregistreerde archeologisch waardevolle terreinen. Ook zijn er uit het gebied geen archeologische waarnemingen of vondstmeldingen bekend (zie afbeelding 4). Ten oosten van het plangebied is eind 1925 een stenen bijl uit het late neolithicum (2850-2000 v. Chr.) aangetroffen (zie afbeelding 4, binnen rode cirkel; waarnemingsnummer 12194). Waarschijnlijk betreft het hier een bijl die in de late steentijd als offer in het veen is gedeponeerd, wat een bekend gebruik was in de prehistorie.

Afbeelding 4: Archeologische Monumentenkaart van het gebied Donkerbroek-West en omgeving.

Bodem en geomorfologie van het plangebied

Volgens de Bodemkaart van Nederland (zie afbeelding 5: linker kaart) zijn in het plangebied vooral vlievereengronden op zand en zonder humusopzool (beginnend ondieper dan 120 cm) (code V2; donkerblauw op de bodemkaart) en moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand (code vWz; lichtpaarse kleur) aanwezig. De grondwatertrap is II.

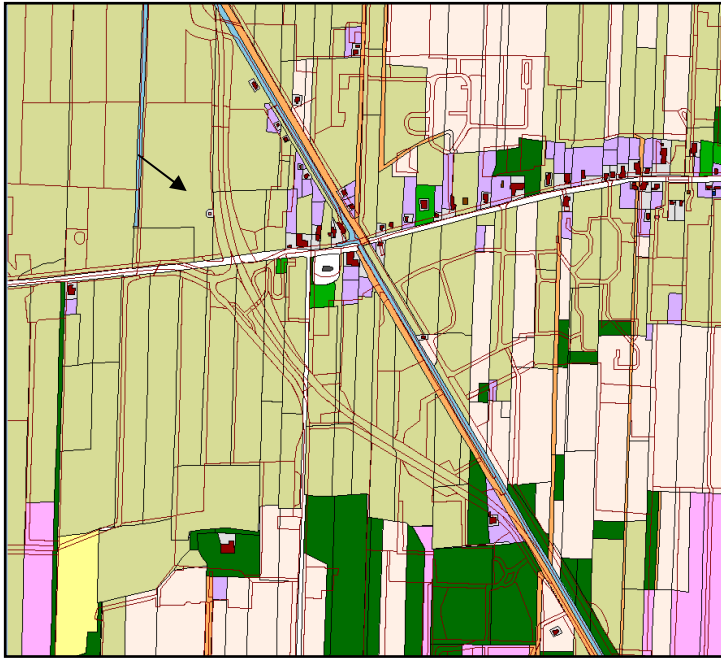

Afbeelding 5: Links de bodemkaart en rechts de geomorfologische kaart van het plangebied Donkerbroek-West (bron ARCHIS).

Volgens de Geomorfologische Kaart (zie afbeelding 5: rechter kaart) ligt het plangebied ter plaatste van de huidige N381 op een verlande zijgeul van de Tjonger – beekdalbodem met veen (code 2R4: groen op de geomorfologische kaart) -, tevens op een glooiing van de beekdalzijde (code 3H11; donkergeel) en een zwak golvende grondmorene(+/- welvingen, bedekt met dekzand (code 3L2; lichtgeel). Het grijze gedeelte van het plangebied is niet gekarteerd, maar het beekdal en de glooiing van de beekdalzijde kan men hier doortrekken.

Historisch gebruik

Op de kaart van Schotanus uit 1718 is het gebied in gebruik als weiland. De kadastrale minuut uit het begin van de 19de eeuw laat zien dat het plangebied ook grotendeels uit weiland bestaat (zie afbeelding 6: lichtgroen). Het donkergroene perceeltje aan de zuidkant van de G.W. Smitweg was rond 1830 boomgaard (groen). Ten oosten van de N381 stond in de 19de eeuw een watermolen (zie afbeelding 6, bij zwarte pijl). Deze watermolen was in 1864 al niet meer aanwezig. De huidige Posthuisweg is van oorsprong een deel van de historische Balkweg van Donkerbroek naar Makkinga. De trambaan lag op/langs de Balkweg (zie onderste foto bij afbeelding 3).

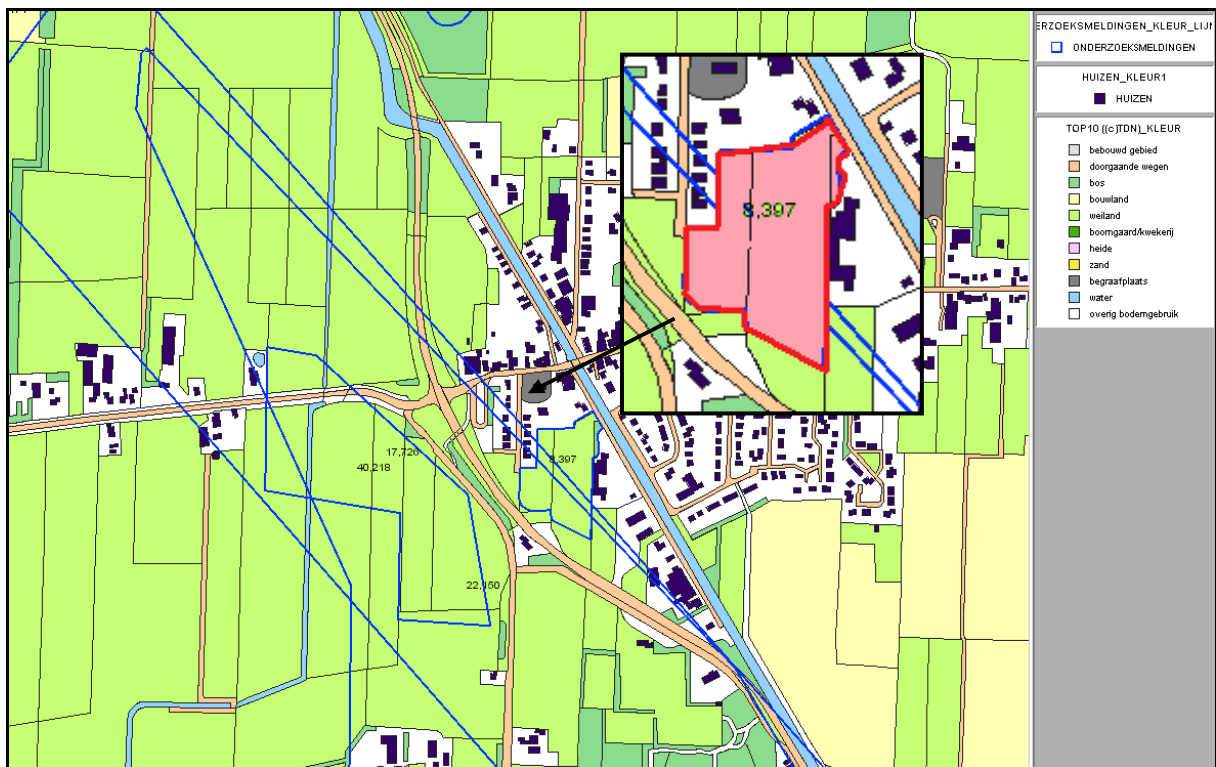

Afbeelding 6: Uitsnede uit de kadastrale minuut van circa 1830 met daarover heen een projectie van de huidige topografie. Bij de zwarte pijl de watermolen (bron: hisgis).

Reeds uitgevoerde archeologische onderzoeken in en rond het plangebied Donkerbroek-West

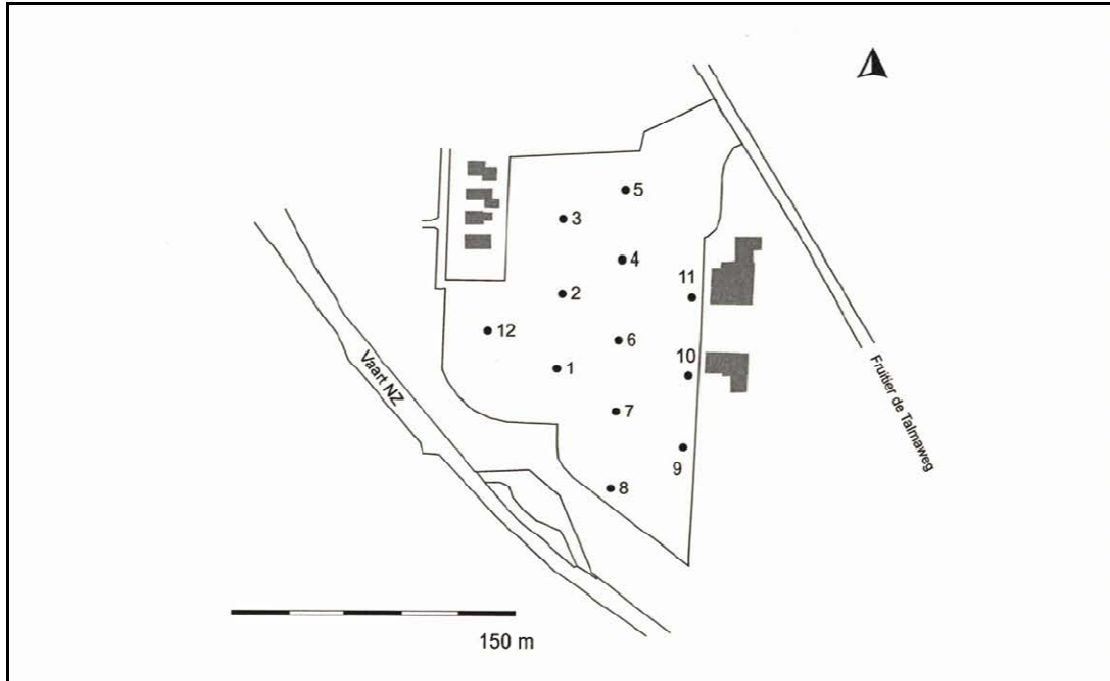
In en rond het plangebied zijn in het verleden verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd. Voor het plangebied zijn twee onderzoeken relevant, namelijk:

- Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (booronderzoek) ter plaatse van een toekomstig bedrijventerrein aan de Fruitier de Talmaweg te Donkerbroek in 2004 door De Steekproef archeologisch onderzoeks- en adviesbureau (Steekproefrapport 2004-05/19);
- Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen langs het nieuwe tracé van de N381 in de gemeenten Opsterland, Heerenveen en Ooststellingwerf (Fr.) door het ARC bv (ARC-rapporten 2006-74);

Afbeelding 7: Onderzoeksgebieden aan de westkant van Donkerbroek (bron: ARCHIS). Inzet: Onderzoeksgebied De Steekproef in 2004.

Uit het booronderzoek dat De Steekproef in 2004 heeft uitgevoerd op de locatie van het toekomstige bedrijventerrein aan de Fruitier de Talmaweg, komt naar voren dat de percelen in het westelijke deel van het onderzochte gebied (bij de boringen 1, 2 en 3) matig tot sterk verstoord zijn (zie afbeelding 8). Deze verstoring is vermoedelijk veroorzaakt door landbouwtechnische grondverbeteringen en egalisaties. In boring 12 (zuidelijk van de huizen aan de oostzijde van de Posthuisstraat) bleek een pakket veraard veen van 50 cm dik, ter plaatse van de glooiing naar het rivierdal (zijtak van de Tjonger). Tijdens dit onderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis van de uitkomsten werd archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

Afbeelding 8: Situatietekening met boorlocaties plangebied Fruitier de Talmaweg (bron: De Steekproef).

Bij het booronderzoek van het ARC in het kader van het nieuwe tracé van de N381 in 2006 is ook geboord in het zuidelijke deel van het plangebied (zie afbeelding 9). In de boringen binnen het plangebied is onder de bouwvoor een pakket veraard veen aangetroffen, net als in boring 12 van De Steekproef (zie hierboven). Ook in het gebied langs de N381 (ter hoogte van en in het zuidelijke deel van het plangebied Donkerbroek-West) zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Vanuit archeologisch oogpunt ziet het ARC in 2006 geen belemmeringen voor werkzaamheden die in dat gebied zouden gaan plaatsvinden.

Afbeelding 9: Situatietekening met boorlocaties N381 Donkerbroek (bron: ARC-rapport 2006).

Een booronderzoek door het ARC in 2007 betrof nader booronderzoek in een aantal tracé-varianten van de N381 westelijk van het in 2006 uitgeboorde tracé. Dit booronderzoek heeft dus niet direct naast het plangebied Donkerbroek-West plaatsgevonden. Duidelijk is wel dat ook het gebied ten westen van de huidige N831 deels vergraven is, maar dat er onder de vergraven bovenlaag ook nog een pakket veraard veen aanwezig is. Ter plaatse van deze varianten ligt een zijtak van de Tjonger.

In 2010 heeft er aanvullend booronderzoek plaatsgevonden in het verlande rivierdal van de zijtak van de Tjonger. Dit onderzoek is uitgevoerd door MUG Ingenieursbureau. Bij dit aanvullende booronderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Vanwege de gerede kans dat bij de graafwerkzaamheden 'aan een rivierdal gerelateerde vindplaatsen'¹ kunnen worden aangetroffen, moet de aanleg van de nieuwe weg in het rivierdal onder een extensieve archeologische begeleiding gaan plaatsvinden.

Conclusie en advies

Een deel van het plangebied komt ter plaatse van de huidige N381 te liggen. In dat deel van het plangebied zal de bodem dermate verstoord zijn, dat er geen gave bodems meer aanwezig zullen zijn. Het betreft het zuidwestelijke deel van het plangebied en de locatie van de nieuwe parkeerplaats ten noorden van de G.W. Smitweg. Gave archeologische vindplaatsen worden hier niet meer verwacht. Vanuit archeologisch oogpunt hoeft hier geen vooronderzoek in de vorm van karterend booronderzoek plaats te vinden.

In het deel van het plangebied direct ten zuiden van de G.W. Smitweg ligt een langwerpige parkeerterrein. Bij de aanleg van dit parkeerterrein zal de bodem waarschijnlijk ook al deels vergraven zijn.

Karterend booronderzoek in het plangebied voor het nieuwe bedrijventerrein aan de Fruitier de Talmaweg heeft uitgewezen dat de bodem in dit plangebied matig tot sterk verstoord is door landbouwkundige werkzaamheden en egalisaties. Tijdens dit onderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis van deze uitkomsten werd archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht. Ook naar aanleiding van de uitkomsten van de karterende boringen aan weerszijden van de huidige N381 werd vervolgonderzoek langs dit deel van tracé bij Donkerbroek niet noodzakelijk geacht.

De uitkomsten van beide booronderzoeken kunnen worden geëxtrapoleerd naar die delen van het plangebied Donkerbroek-West, waar nog geen archeologisch booronderzoek heeft plaatsgevonden. Hier komen dezelfde bodems voor als in de reeds onderzochte delen van het plangebied en direct daarbuiten. Een karterend booronderzoek wordt in het plangebied Donkerbroek-West dan ook niet noodzakelijk geacht, omdat de uitkomsten dezelfde zullen zijn als in de booronderzoeken van De Steekproef uit 2004 en ARC bv uit 2006.

¹ Vindplaatsen en vondsten zoals rituele deposities, afvaldumps, voorden, bruggen, viswieren, steigers en kano's.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl)

Archeologische Monumentenkaart (AMK)

ARCHIS (archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Atlas Schotanus 1718

Atlas Eekhoff 1849-1859

Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000. Stiboka, Wageningen 1985.

Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE)

Grote Historische topografische Atlas Friesland ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Tilburg 2006.

Grote Historische Provincie Atlas, 1: 25000. Friesland 1853 – 1856. Groningen 1992.

Jager, S. en E. van Ginkel, Assen 2005, *Archeologie van de Stellingwerven. Rendierjagers, boeren en ontginners in het stroomgebied van Tjonger en Linde.*

Jelsma, J., Zuidhorn 2004, *Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek te Donkerbroek, Steekproef 2004-5/19)*

Karstkarel, K, Leeuwarden 2005, *419 x Friesland. Van Slijkenburg tot Moddergat.*

Luchtfoto's Google Earth.

Minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw (watwaswaar.nl en www.hisgis.nl)

Oosterwijk, T.H., Oosterwolde 1977, *Notities uit de Geschiedenis van de Ooststellingwerfse dorpen.*

Roller, G.J. de, Groningen 2006, *Een archeologisch Inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen langs het nieuwe tracé van de N381 in de gemeenten Opsterland, Heerenveen en Ooststellingwerf (Fr.), ARC-Rapporten 2006-74.*

Roller, G.J. de, en H. Buitenhuis, Groningen 2007, *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen langs de mogelijke nieuwe tracés van de N381 te Donkerbroek, gemeente Ooststellingwerf (Fr.), ARC-Rapporten 2007-35).*

Roller, G.J. de, Leek 2010, *Aanvullend archeologisch booronderzoek N381, traject Drachten-Drentse grens, MUG-publicatie 2010-44.*

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829.* Historische inleiding en samenstelling door H.J. Versfelt en M. Schroor. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.